
FILMI NA STALNI RAZSTAVI SEM
THE FILMS ON THE SEM'S PERMANENT EXHIBITION

PODOBE PRETEKLEGA VSAKDANA
Uvodni film stalne razstave SEM

293

Podobe preteklega vsakdana. *Scenarij in besedilo dr. Gorazd Makarovič, ilustracije in animacije Irena Romih, režija in montaža Amir Muratović, kamera Bojan Kastelic, Nadja Valentinčič Furlan, Robert Dopljar, filmski trik Rasto Novakovič, avtor in izvajalec glasbe Tomaž Rauch, uredniški odbor mag. Andrej Dular, Bojana Rogelj Škafar, mag. Inja Smerdel, Nadja Valentinčič Furlan, mag. Janja Žagar, dr. Nena Židov, produkcija Slovenski etnografski muzej, 2004/2007, DVD, 13 minut*

Film **Podobe preteklega vsakdana** je uvodna filmska informacija v stalno postavitev Slovenskega etnografskega muzeja. Ideja za film datira v devetdeseta leta 20. stoletja, ko so kustosi Slovenskega etnografskega muzeja pripravili več konceptov za stalno razstavo v novi razstavni hiši na Metelkovi in je bilo nazadnje sklenjeno, da dr. Gorazd Makarovič zasnuje uvodno razstavno pripoved, ki bo obiskovalca vodila "skozi gospodarsko in družbeno zgodovino slovenskega prostora in skozi razvoj posameznih kulturnih sestavin" (Smerdel 1996: 32). Predmeti, ki jih hranimo v Slovenskem etnografskem muzeju, večinoma datirajo v 19. in 20. stoletje, za zgodnejša obdobja pa hranimo le redke materialne vire, zato je v muzeju prevladalo mnenje, da bo načrtovana vsebina najboljše funkcionirala v obliki zgoščenega uvodnega filma.

Dr. Makarovič je tako izdelal scenarij za pričujoči film, v katerem je čas dvanajstih stoletij zgostil v dvanajst minut. Film je zasnoval historično in razvojno – prikazal je zgodovino kulturnih sestavin, ki jih v obliki predmetov kasneje srečamo na razstavi. Film ima funkcijo muzejskega "obreda prehoda (rite de passage)" (Smerdel 1996: 35), ki obiskovalce razstave miselno prestavi iz sedanjosti v čas naselitve Slovanov na območje Alp in jih po izbranih poglavjih iz vsakdanjega življenja naših prednikov vodi do zgodnjega novega veka. Tedaj pripoved prevzamejo predmeti na razstavah *Med naravo in kulturo* ter *Jaz, mi in drugi - Podobe mojega sveta*.

Dr. Makarovič je v filmu izpostavil predvsem naslednje vsebine:

- naselitev Slovanov na ozemlju današnje Slovenije,
- preživljanje s kopaškim in ornim poljedelstvom, živinorejo in obrtnimi dejavnostmi,

- kultura prehranjevanja in bivanja v zgodnjem srednjem veku,
- življenje v plemenskih skupnostih,
- vpliv fevdalizma in pokristjanjevanja,
- staroslovansko narečje, zabeleženo v Brižinskih spomenikih,
- uvedba tripoljnega sistema s kolobarjenjem v visokem srednjem veku,
- nastajanje gradov in mest ter razvoj obrti v njih,
- bivalna kultura revnih slojev, bogatih kmetov, meščanov in plemstva,
- kmečki puntji kot posledica zatiranja s strani oblastnikov v poznem srednjem veku,
- izid prve slovenske knjige Katekizem Primoža Trubarja leta 1550 in
- širitev obzorja ljudi v zgodnjem novem veku.

Film se konča z napovedjo sprememb v načinu življenja zaradi agrarno-tehnične in industrijske revolucije. Glavnina filma torej prikazuje življenje naših prednikov v srednjem veku.

Dr. Gorazd Makarovič je kot scenarist in strokovni sodelavec zapisal naslednjo zahtevo: "Pri celotnem filmu mora biti zelo dosledno upoštevano samo eno načelo: za vse, kar bo videno in slišano, mora obstajati viroslovna, strokovna ali znanstvena utemeljitev." V ta namen je zbral štiri obsežne mape¹ posrednih in neposrednih predvsem upodablajočih in materialnih virov ter odlomke iz strokovne literature, iz katerih so črpali sodelavci filma. Film Podobe preteklega vsakdana torej etnološko, arheološko, zgodovinsko in jezikoslovno znanje združi v zgoščeno in dinamično podobo življenja naših prednikov v srednjem veku.

Tekstilne delavke v srednjem veku, kot jih je na freski Svete Nedelje na pročelju cerkve Marijinega vnebovzeta v Crngrobu upodobila delavnica Janeza Ljubljanskega. Kopije fresk so vzdane v hodniku pred knjižnico v Slovenskem etnografskem muzeju. Foto: Marko Habič

¹ To gradivo hrani Kustodiat za etnografski film v SEM.

V filmu se prepletajo trije načini prikazov: dokumentarni posnetki, posnetki rekonstrukcij nekaterih delovnih postopkov in animirane risbe. Avtentičnih dokumentarnih posnetkov je relativno malo: freske s cerkve v Hrastovljah, arheološke najdbe, ki jih hrani Narodni muzej Slovenije, ter knjižne grafične predloge. Drugi živi posnetki prikazujejo rekonstrukcije in ponazorila. Kustosi in sodelavci Slovenskega etnografskega muzeja smo na terenu poiskali mojstre, ki so nam znali po predlogah iz strokovne literature ali na podlagi arheoloških najdb s podobnimi postopki, kot so izpričani v srednjem veku, izdelati sekiro in ralo, prikazati oranje z ralom in voli, sejanje in žetev, izdelovanje lončene posode in pripravo kaše na ognjišču.

Silvo in Franc Jelenc sta v vigenjcu, ki je del Kovaškega muzeja v Kropi, skovala sekiro po predlogi najdbe iz Radomelj. Joža Bertoncely iz Podblice je iz primerno ukrivljenega debla izdelal leseno ralo po staroslovanski arheološki najdbi. Oče Anton in sin Zdravko Bauman z Mrzle Planine nad Sevnico sta sodelovala pri snemanju oranja z ralom, Olga Bauman pa je za potrebe snemanja posejala proso in oves ter ju požela. Lončar Igor Bahar iz Topolščice je izdelal model lončka po originalu iz Narodnega muzeja in v njem skuhal kašo. Pavle Kastelic iz Stare Cerkve na Kočevskem nam je v Lovišču posebnega pomena Medved, ki spada pod Zavod za gozdove Ljubljana, prikazal sekanje debla s sekiro. Tam smo posneli tudi divjega prašiča, ki po videzu ustreza srednjeveškim domačim prašičem. Arheolog dr. Andrej Pleterski je poskrbel za rekonstrukcijo ognjišča iz zgodnjega srednjega veka.

Anton in Zdravko Bauman z Mrzle planine nad Sevnico orjeta z lesenim ralom, ki ga je izdelal Joža Bertoncely iz Podblice po predlogi staroslovanske arheološke najdbe. Za potrebe snemanja je bilo ralo prevrženo v traktor. Foto: Inja Smerdel, 2005

V filmu smo lahko uporabili le po nekaj kadrov iz vsakega prikaza². Seveda smo izbrali samo detajle, saj bi široki plani hitro pokazali vsebine, ki ne sodijo v obravnavani čas, na primer dele današnje obleke, notranjost vigenjca, ki kaže na kasnejše zgodovinsko obdobje, elemente v današnji pokrajini, ki jih v srednjem veku niso poznali. Naj omenim še omejitve zaradi drugačne sestave gozdov (v srednjem veku so bili pretežno listnati); glede spremenjenega izgleda današnjih in tedanjih žit (razlike v zrnatosti, velikosti in homogenosti); glede velikosti domačih živali (današnje govedo in drobnica sta precej večja kot v srednjem veku) ali glede izgleda domačih prašičev v srednjem veku (tedaj so bili črni in ščetinasti, skratka podobni današnjim divjim prašičem).

296

O mnogih obravnavanih vsebinah, na primer o prvotni obliki šege ustoličevanja knezov, o prvotnih zaselkih in notranjosti bivališč, o dvopoljnem in tripoljnem poljedelskem sistemu s kolobarjenjem, o kmečkih uporih ali o načinih transporta v srednjem veku ni ohranjenih neposrednih dokazov. Odločili smo se za ponazoritev s pomočjo animacij in se pri tem nekoliko zgledovali po metodi znanstvene rekonstrukcije na podlagi vseh možnih materialnih, slikovnih in pisnih virov ter znanstvene literature, kot je uporabljena v knjigi *Middelalderbyen i Oslo* s podnaslovom *En rekonstruksjon*.

Prizor ustoličevanja slovenskih knezov je po navodilih scenarista in strokovnega sodelavca dr. Gorazda Makaroviča in upoštevajoč številne vire upodobila akademska slikarka Irena Romih. Narisala je več podobnih soslednih prizorov, da je v filmskem triku lahko nastala sekvenca ustoličevanja.

² Več posnetkov naštetih rekonstrukcij in razlage pa prinaša dokumentarec TVS Zastrti čas Slovenec, ki ga je Amir Muratović delal vzporedno z muzejskim filmom.

Risbo dimnice je Irena Romih izdelala po različnih virih, ki jih je zbral dr. Gorazd Makarovič.

Za razliko od dimnice je ognjiščnica narisana po konkretni predlogi hiše s preloma 15. v 16. stoletje, tako imenovani Barški Atuci v Beneški Sloveniji. (Več v: Gorazd Makarovič, Barška Atuca. Hiša s konca 15. stoletja ali zgodnjega 16. stoletja. *Traditiones*, Ljubljana 1999, str. 323–330.)

Po strokovnih navodilih dr. Makaroviča in na podlagi zbranih predlog je ilustracije izdelala akademska slikarka Irena Romih. Sodelovala je tudi pri njihovem oživiljanju v filmskem triku.

S pomočjo animiranih zemljevidov smo nazorno in zgoščeno prikazali procese, ki so se na prostoru današnje Slovenije odvijali skozi daljše časovno obdobje, na primer naseljevanje Slovanov in kmečke upore. Zemljevide nastajanja gradov³ in pojavljanja mest skozi več stoletij smo plastili, stoletja pa datirali z napismi na spodnji desni strani slike. Pri prikazu tripoljnega kolobarjenja smo napise celo animirali, da zakrožijo tako, kot so se v zaporednih letih zvrstile poljščine in praha. Ocenili smo, da bomo informacijo najbolj celovito podali s sočasno uporabo komentarja, animacije in premikajočega se napisa.

Kombinacijo slike in besede uporabljamo tudi za prikaz Brižinskih spomenikov. Inovativnost rešitve dr. Makaroviča je v tem, da je na posnetku besedila osvetljen del povedi, ki jo v tedanji govorici prebere jezikoslovec dr.

Tine Logar⁴, takoj zatem pa vsebino slišimo še v današnji slovenščini.

Projekt uvodnega filma smo zastavili precej ambiciozno. Želeli smo medijsko dodelan film, zato smo pritegnili režiserja Amirja Muratoviča. Sodelovali smo tudi s profesionalno snemalno ekipo ter snemalcem telekina in trika na Televiziji Slovenija Rastom Novakovičem. Sodelovanje med obema ustanovama je bilo pravzaprav programsko⁵ – režiser Amir Muratovič je za TVS posnel oddajo o tem, kako v muzeju za uvodni film rekonstruiramo izbrane vsebine iz vsakdanjega življenja naših prednikov.

Scenarij za uvodni film s prvotnim naslovom Noč časa je bil napisan leta 1998, priprava terenskih snemanj datira v leto 2003, večino snemanj z ekipo Televizije Slovenija smo izvedli leta 2004, nekatera v lastni izvedbi tudi še kasneje. Irena Romih je

³ Temeljne podatke o nastanku gradov je prav za potrebe filma pripravila Magda Miklavčič z Registra nepremične kulturne dediščine pri Ministrstvu za kulturo RS.

⁴ Radiu Slovenija in Slovenski akademiji znanosti in umetnosti se zahvaljujemo, da so nam v filmu dovolili uporabiti odlomek iz radijske oddaje Brižinski spomeniki.

⁵ V SEM zelo cenimo, da sta bila urednica Izobraževalnega programa Televizije Slovenija Alma Lapanje in programski direktor Televizije Slovenija Jože Možina naklonjena našemu projektu in da je sodelovanje potekalo v zadovoljstvo obeh strani.

zemljevide, risbe in napise izdelovala dve leti, saj je svoje izdelke sproti dajala v pregled dr. Makaroviču in jih po potrebi dopolnjevala ali prilagajala. Telekino in trik sta bila izvedena v obdobju 2004–2005, v letih 2006–2007 je Amir Muratović montiral film v studiu Kustodiata za etnografski film v Slovenskem etnografskem muzeju.

Zvočna podoba filma prinaša naravne zvoke pri živih posnetkih rekonstrukcij izbranih postopkov, pri animacijah pa smo dodajali šume, ki vsebinsko dopolnjujejo sliko (oglašanje domačih živali, zvoki pri različnih opravilih, zvonjenje). Verbalne informacije film podaja s komentarjem v offu, ki ga je napisal dr. Makarovič. V slovenščini ga interpretira Ana Bohte, v angleškem jeziku pa Nataša Hirci. Začetno in zaključno špico ter sekvence z zemljevidi smo obogatili z glasbeno podlago. Tomaž Rauch je napisal in zaigral glasbo, ki ustreza različnim v filmu prikazanim časovnim obdobjem. Pri določenih vsebinah glasbene variacije označujejo različne socialne sloje, na primer pri prikazu nastanka gradov oziroma mest ter pri notranji opremi bivališč mestnega in kmečkega prebivalstva. Poleg tega smo uporabili tudi kratek odlomek iz zborovske skladbe *Tih deset zapuvid izlaga* Primoža Trubarja⁶. Sinhronizacijo in finalizacijo filma smo izvedli v studiu Petra Grudna poleti 2007.

Uredniški odbor je film pregledal v različnih fazah montaže in avdiopostprodukcije ter avtorje opozarjal na morebitne komunikacijske nejasnosti in možne vsebinske izboljšave. Veliko pozornosti smo namenili čim boljši usklajenosti slike in besedila, prav tako tudi napisov in glasbe. Grobo zmontiran film smo dali pogledati različnim strokovnjakom in naključnim gledalcem, da smo ugotovili, če vsebina ustreza strokovnim zahtevam in je obenem dovolj razumljiva širokemu krogu obiskovalcev naših razstav.

Film **Podobe preteklega vsakdana** je kratek in zgoščen zaradi svoje osnovne funkcije, da obiskovalce uvede v stalno razstavo Slovenskega etnografskega muzeja. Nazorni prikazi načina preživljanja, razvoja bivalne kulture, nastajanja mest in gradov, pojava kmečkih puntov in razvoja slovenskega jezika odraslim obiskovalcem osvežijo osnovno znanje o naši preteklosti, šolarjem pa nudijo dopolnilo k pouku zgodovine in slovenskega jezika. Tuji obiskovalci na sodoben in učinkovit način spoznajo razvoj izbranih vsebin iz vsakdanjega življenja Slovencev v preteklosti, o katerih v nadaljevanju pričajo predmeti na stalni razstavi.

Seveda ogled filma **Podobe preteklega vsakdana** priporočamo pred ogledom razstave. Prikazujemo ga v projekcijski dvorani v prvem nadstropju razstavne hiše in jezikovno različico prilagajamo potrebam obiskovalcev. Film **Podobe preteklega vsakdana** in angleški ustreznik **Images of daily life in Slovenia's past** sta dostopna tudi na DVD nosilcu.

LITERATURA

- KELLER, Karl-Frederik; SCHIA, Erik
1994 *Middelalderbyen i Oslo*, En rekonstruksjon. Oslo.
SMERDEL, Inja
1996 Projekt, imenovan Slovenski etnografski muzej. *Etnolog* 6/1996, str. 17–58.

Nadja Valentinčič Furlan

⁶ Zboru Musicum Consortium, dirigentu Mirku Cudermanu in Uredništvu za resno glasbo na Radiu Slovenija se zahvaljujemo za dovoljenje za uporabo.